

Forskeren taler om 3 cirkler af omsorg, som du kan læse om i artiklen på de næste sider.

Omsorg er vigtigere end læring i vuggestuen

Der er for meget fokus på læring i vuggestuen. Lad os i stedet tale om den vigtige følelsesmæssige omsorg, siger forsker Thomas Gitz-Johansen. Han har fulgt en vuggestue gennem et år og observeret børnene i perioder med både opslidende grådkoncerter og vild jubel.

Hvordan har børnene det i vuggestuen? Det spørgsmål har forsker Thomas Gitz-Johansen forsøgt at svare på ved at observere 6-18 måneder gamle børn gennem et år i en dansk vuggestue. Spørgsmålet er vedkommende i en pædagogisk hverdag, hvor grundlaget for pædagogisk arbejde er, at børnene er trygge og har det godt. Det er også det, pædagoger ofte mener, når de snakker med hinanden om 'kerneopgaven', og det aspekt skal have en meget større plads i debatten om vuggestuen, mener forskeren.

Børn&Unge møder Thomas Gitz-Johansen på hans nye kontor på Roskilde Universitet, hvor han byder på kaffe i gule krus. Han er lige flyttet ind, og indenfor døren står ni flyttekasser i to stabler. Men bøgerne er kommet op på hylderne på væggen. Her skriver han sin forskningsrapport på baggrund af de observationer, han har samlet gennem det år, hvor han byttede arbejdsdage på forskerkontoret ud med dage i vuggestuen.

»Hvis man sidder dag efter dag med helt små børn, ved man fuldstændig instinktivt, at det eneste vigtige er, om de har det godt. Det kommer før alt andet, at barnet er tryk, og at det får sine følelsesmæssige behov opfyldt. Hvis man er tryk, kan man være nysgerrig. Hvis man er utryk, kan man ikke være nysgerrig. Sådan er det bare.«

SVIGT. Der ligger et svigt i, at fokus på vuggestuebørns følelsesmæssige omsorg har så lidt plads både i forskningen og den politiske prioritering, mener Thomas Gitz-Johansen, der kalder det et ulykkestilfælde, at læreplaner er kommet til at fylde i vuggestuen.

I vuggestuen bliver der lagt et følelsesmæssigt grundlag for, hvordan børnene kommer til at have det indeni. Derfor skal daginstitutionerne først og fremmest sørge for, at børnenes grundlæggende behov er opfyldt, mens de er helt små. Det gælder de fysiske behov, men også de emotionelle behov for omsorg. Læring er ikke et begreb, der kan indfange vuggestuens vigtigste opgave, mener han.

»For de små i vuggestuen synes jeg, at det virker som en absurditet at tale primært om læring. De skal have omsorg, og de skal have deres grundlæggende behov opfyldt, og så skal de nok udvikle sig. Udvikling er et bedre begreb, for deri ligger mere naturligt, at det sker, når de har det godt,« siger Thomas Gitz-Johansen.

»Jeg oplevede en periode, hvor der var enormt meget gråd. Der handler alt det pædagogiske arbejde om, at de børn får det godt. Så virker det som en virkelig forkert dagsorden at fokusere på læring.«

TRYGHED OG TILKNYTNING. Anne Geertsen er pædagog i vuggestuen Ventemøllergården, og hun synes det er fantastisk, at der kommer forskningsmæssigt fokus på det følelsesmæssige omsorgsarbejde, som hun også ser som det vigtigste i vuggestuen.

»Jeg er fuldstændig enig. Omsorg, omsorg, omsorg og tilknytning. Sempelthen. Ellers bliver børnene aldrig trykke gennem deres institutionsliv,« siger hun og fortsætter;

»Men der ligger fokus ikke i dag. Fokus er på, at børnene skal blive dygtige. ▶

»Hvis man sidder dag efter dag med helt små børn, ved man fuldstændig instinktivt, at det eneste vigtige er, om de har det godt.«

Forsker Thomas Gitz-Johansen, Center for Daginstitutionsforskning (CEDIF), RUC

- ▶ Men de bliver kun dygtige, hvis de er trygge, og når de er så små, handler det om tilknytning. Jeg kan se, at børnene knytter sig primært til én person. Det behov for tryghed har de jo. Men det er ikke anerkendt, at det er det, der skal til.«

Forældrene er også mere optagede af, at deres barn får omsorg, end om det lærer noget i vuggestuen, oplever Anne Geertsen.

»Forældrene efterspørger, at der bliver passet på deres lille barn, mere end de efterspørger, om vi nu også får trænet nogle ord.«

LÆRING ER OGSÅ OMSORG. Bente Jensen er professor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik på Aarhus Universitet. Hun har forsket i børns trivsel og læring i vuggestuen. Hun er sådan set også enig i, at omsorgen er det vigtigste – at det kommer før alt andet i en vuggestue.

»Naturligvis. Vi taler om helt små børn,« siger hun, da Børn&Unge fanger hende på en telefon.

Bente Jensen mener dog ikke, at omsorg og læring udelukker hinanden, men går hånd i hånd, når barnet nysgerrigt udforsker verden, og når pædagogerne sætter ord på verden sammen med barnet.

»Det læringsbegreb, der hører til en vuggestue, er, at man styrker børnenes nysgerrige udforskning af omverdenen. Det er ikke i modstrid med det følelsesmæssige,« siger hun.

Følelsesmæssig omsorg er bare én dimension i et samvær, hvor der også foregår mange andre ting i løbet af en dag i vuggestuen. Når pædagoger arbejder med aktiviteter og med børns nysgerrighed, er der tale om andre dimensioner af det samvær, mener Bente Jensen.

»Der er jo følelser i det hele,« siger hun og tilføjer:

»Det er også omsorg, at man stimulerer barnets tænkning. Det læringsbegreb, jeg har forsket i, og som er naturligt knyttet til små børn, drejer sig om at tænke trivsel, det at lære noget og det at undersøge og udvikle sig som flere sider af samme sag.«

FRYGTER GRÅDKONCERTER. Hvordan har børnene det så i vuggestuen i dag?

»Det er let at svare på. Børn har det meget forskelligt i vuggestuen,« siger Thomas Gitz-Johansen.

Det kommer blandt andet an på barnet selv og på, hvor meget tid personalet har til det enkelte barn. Nogle børn kan det pædagogiske personale relativt hurtigt skabe tilknytning til, så de kan gøre dem trygge. Men der er også nogle børn, hvor det tager rigtig lang tid, og hvor pædagoger og medhjælpere skal bruge mange kræfter på at gøre dem trygge.

Det allerværste på følelsesskalaen i vuggestuen, skrækscenariet, er grådkonserter, hvor børnene sætter hinanden i gang, fortæller Thomas Gitz-Johansen.

»Det er noget, pædagogerne snakker om med lidt frygt i stemmen. Spædbørns gråd er jo designet til at gå direkte i vores nervesystem. Man ved ikke, hvornår det stopper, og hvornår det begynder igen. Det er en meget, meget krævende situation,« siger han.

Især var en periode, hvor mange nye børn begyndte i vuggestuen samtidig, hård, oplevede forskeren.

»I den periode, hvor der var rigtig meget gråd, havde jeg selv meget svært ved at holde til at være der. Pædagogerne er selvfølgelig mere vant til det, men det er også opslidende for dem,« fortæller han.

Pointen er, at det er et stort pædagogisk arbejde at gøre børnene trygge – ikke at de nødvendigvis har det dårligt i vuggestuen, understreger han. For det lykkes i det store og hele for pædagogerne at give børnene den nødvendige omsorg, og de børn, der havde en svær periode, da de startede i vuggestuen, løb glade og tillidsfulde rundt, da Thomas Gitz-Johansen udførte de sidste observationer i institutionen et års tid efter. Så det pædagogiske omsorgsarbejde, som personalet udfører hver dag, ser altså ud til at virke, konkluderer han.

GLÆDESFYLDT LEG. Der er også meget glæde i vuggestuen, fortæller Thomas Gitz-Johansen.

»Der er mange dage, hvor det bare fungerer, og som er helt vildt glædesfyldte. Dage, hvor jeg som observatør gik fra vuggestuen og følte, at der var blevet fyldt på mig på et grundlæggende niveau.«

Det mest glædesfyldte er, når børnene er så trygge, at de begynder at lege. Enten med sig selv, med hinanden eller med de voksne. Det er tydeligt, at leg og trygt samvær er forbundet med glæde.

»Når det sker, er det en oplevelse af glæde for mig som observatør og for den pædagog eller pædagogmedhjælper, som er med. Det er højdepunktsoplevelser,« siger han.

Mad kan også udløse stor glæde hos de små.

»Det er helt vildt, så mange observationer jeg har af børn, der er forventningsfulde og spændte, før maden kommer, og som lyser op i glæde, når maden kommer ind.

Vi har med så små børn at gøre, at nogle helt basale menneskelige ting skaber glæde, det er ikke avanceret. Mad og leg er de to store glædesting.«

MANGE SINDSTILSTANDE. Thomas Gitz-Johansen er inspireret af metode 'spædbørnsobservation', som er udviklet på Tavistock Institute i London, der uddanner psykoanalytikere. Formålet med metoden er at få en indsigt i spædbørns indre liv.

Umiddelbart ved vi instinktivt, om et barn har det godt eller ej, men for forskeren Thomas Gitz-Johansen er det mere kompliceret end som så.

»Jeg arbejder med et så nuanceret blik som muligt. Jeg spørger ikke bare, om de har det godt eller ikke godt – eller trives eller ej. Jeg spørger om, hvordan de har det.«

Så er vi pludselig ude i nærmest uendelige muligheder for nuancering, forklarer han og begynder at opremse sindstilstande, han har observeret hos børnene:

»Man kan være træt, man kan være ængstelig, man kan sidde og holde lidt sammen på sig selv, man kan være fortvivlet, man kan være glad og begejstret, man kan være hyperaktiv eller overstadig, man kan være spændt og energisk, man kan være sammenfalden ... Så man kan være enormt mange ...« når han at sige, før han afbryder sig selv for at tilføje:

»Man kan også være sulten, man kan være ekstatiske, man kan være bange.«

CIRKLER AF OMSORG. Vi burde koncentrere os mere om de betingelser, pædagogerne og pædagogmedhjælperne har for at møde børnene med det, de har behov for i den følelsesmæssige sindstilstand, de er i, mener Thomas Gitz-Johansen og taler om tre cirkler af omsorg.

Omsorgen for barnet er den inderste cirkel, som er vigtigst. Den mellemste cirkel er pædagogen. Pædagogens evne til at give omsorg afhænger af pædagogens situation: Er pædagogen stresset, er under pres eller har utryghed i ansættelsen? Eller er pædagogen tryk og kan få lov til at hvile sig og trække sig tilbage og tanke op? Den yderste cirkel er de institutionelle betingelser. De afhænger af de samfundsmæssige betingelser for institutionerne, som skal have penge nok til at ansætte nok pædagoger, og som skal kunne give personalet gode, trygge ansættelsesvilkår. Alle cirkler får i sidste ende betydning for det lille vuggestuebarn.

»Børnene har det bedst, når personalet har overskud at give af, både menneskeligt og følelsesmæssigt. Det er hårdt at arbejde at give små børn det, de har brug for. Det koster følelsesmæssige kræfter, for man har kun sig selv og sin egen tryghed, empati og indlevelse at give af. Det arbejde, synes jeg, vi skal blive bedre til at værdsætte og sætte ord på.« ■

Foto Privat

OM FORSKEREN

Thomas Gitz-Johansen er lektor i pædagogik og uddannelsesstudier på Roskilde Universitet og er tilknyttet Center for Daginstitutionsforskning (CeDif). Han er uddannet cand.mag. i pædagogik og geografi, og har en ph.d. i uddannelsesforskning fra 2004. Det er første gang, Thomas Gitz-Johansen undersøger vuggestuen. Han har tidligere arbejdet med etniske minoritetsbørn i skole og daginstitutioner og med testning og vurdering af børn i skole og dagtilbud.

OM PROJEKTET

Forskningsprojektet 'Følelsesmæssige relationer mellem børn og voksne i vuggestuen' er ét ud af fire delprojekter i forskningsprojektet 'At have det godt'. Det handler om børn, børneinstitutioner, børns liv i daginstitution og det 'at have det godt' og 'at få det godt'. Her deltager også Niklas Chimirri, Pernille Juhl og Kim Rasmussen, alle fra Roskilde Universitet. BUPL er med til at finansiere projektet, som forventes afsluttet i 2018.

5 POINTER FRA ARTIKLEN

- Følelsesmæssig omsorg er det vigtigste for helt små børn. Det er 'en absurditet' primært at fokusere på læring i vuggestuen, mener forsker Thomas Gitz-Johansen.
- Vuggestuepædagog Anne Geertsen er enig i, at omsorg er det vigtigste. Forældre efterspørger, at der bliver passet på deres barn, fremfor at der bliver trænet ord, oplever hun.
- Ja, omsorg er vigtigst, men omsorg og fokus på følelserne er ikke nødvendigvis i modstrid med læring. Det er også omsorg at stimulere barnets tænkning, mener forsker Bente Jensen.
- Nogle børn græder meget i vuggestuen og har et stort behov for trøst, før de bliver trygge. De mest glædesfyldte øjeblikke i vuggestuen er ofte forbundet med leg og mad.
- Børnene har det bedst, når personalet har overskud, både menneskeligt og følelsesmæssigt. Pædagoger har brug for omsorg for selv for at kunne give omsorg.

Sådan taler du professionelt om omsorg

Pædagoger har brug for at udvikle det professionelle sprog for den del af pædagogiske arbejde, der handler om at give små børn følelsesmæssig omsorg, mener forsker Thomas Gitz-Johansen. Selv henter han begreber fra udviklingspsykologien til at beskrive det pædagogiske arbejde med vuggestuebørns følelser.

19 FØLELSERMÆSSIGE BEHOV, SOM SMÅ BØRN HAR

Thomas Gitz-Johansen har fulgt små vuggestuebørn i en institution gennem et år. Her er en liste over de følelsesmæssige behov, som han har observeret hos børn i alderen 6 til 18 måneder.

- **At nogen kan lide mig og synes**, at jeg er noget særligt.
- **At omgivelserne tilpasser sig til mine særlige behov** og min særlige måde at være på i verden.
- **At mine omsorgspersoner kan aflæse**, hvordan det er at være indeni mig lige nu og gætte, hvad jeg har brug for.
- **At være tryk** og at kunne blive tryk.
- **At have mennesker i nærheden**, som jeg føler mig følelsesmæssigt knyttet til.
- **At blive trøstet**, når jeg er ked af det.
- **At blive opmuntret**, når jeg er trist.
- **At blive beroliget**, når jeg er ængstelig.
- **At opleve noget spændende og stimulerende**, som jeg kan blive optaget af.
- **At blive holdt om af mennesker**, som jeg kender, kan lide og føler mig tryk ved.
- **At være optaget af noget spændende** sammen med andre.
- **At kunne prøve grænser af og mærke grænser** uden frygt for repressalier.
- **At være i et velkendt** og trygt miljø.
- **At kunne begive mig ud og udforske noget ukendt**, når jeg er parat til det.
- **At situationer i løbet af dagen ender godt**, dvs. at jeg ender med at blive tryk og at blive gode venner.
- **At opleve et samspil med andre**, som er afstemt med min egen indre stemning.
- **At de også kan sætte ord på min indre tilstand** eller afspejle den i deres reaktioner.
- **At være i et trykt og relativt kravfrit miljø**, hvor impulser og behov fra mit eget indre kan dukke frem og blive udtrykt.
- **At andre opdager**, spejler og evt. improviserer videre på de ydre udtryk af mine indefrakommende impulser.

Foto: Colourbox

SÅDAN GIVER I DE MINDSTE FØLELSESMÆSSIG OMSORG

4

Forsker Thomas Gitz-Johansen bruger udviklingspsykologiens begreber til at beskrive pædagogers omsorgsarbejde, når de er sammen med børnene på måder, der giver dem de bedst mulige betingelser for at have det godt.

af de vigtigste begreber

AFFEKTREGULERING

Trøst er en form for affektregulering. Barnet er utryg eller ked af det, og man hjælper det med at komme et andet sted hen, så det bliver gladere. Og det gør pædagogerne enormt meget. De gør det med deres ansigter, med deres lyde og med de aktiviteter, de sætter gang i. De gør det med deres krop, for børn, der græder, skal helst op og være helt tæt på pædagogens krop. Affektregulering er også at bruge hele sin mimik og gestik til at signalere, at 'det er fint, jeg er glad for at se dig, og det er rart at være her', for eksempel når et barn bliver afleveret om morgenen og bliver utrygt i adskillelsen fra sine forældre. Pædagogen smiler, griner og snakker opmuntrende. Så kan barnet blive hjulpet over den tærskel uden at få et sammenbrud, fordi mor eller far går.

MENTALISERING

Mentalisering er at kunne forestille sig, hvorfor barnet gør det, når det græder eller bliver vred. Er det, fordi barnet er frustreret, ked af det, søvngig, savner sine forældre eller lige har oplevet en krænkelse? At kunne forestille sig, hvad der sker inde i barnet, når der kommer denne her reaktion. Når pædagogen forstår det, kan hun eller han adressere det behov, der ligger bag udtrykket. Når man skælder ud eller tænker, at barnet er hysterisk eller irriterende, så er ens mentaliseringskapacitet brudt sammen. I den situation kan man ikke leve sig ind i, hvorfor barnet gør, som det gør.

SIKKER BASE

Sikker base er at have et sted, man hele tiden kan komme tilbage til for at få sine behov opfyldt. Når barnet er sikker på at have den base, så kan det begive sig ud i verden for at opleve og udforske så meget, det nu er tryk ved, og vende tilbage igen. Nogle pædagoger er helt fantastiske til at være sikker base, fordi de er ufatteligt gode til at sidde længe på gulvet og bare være til rådighed, når børnene kommer – at fange det, børnene har brug for, at lade dem kaste sig ind til en og få et kram eller at lade dem lege på skødet. At være en sikker, tryk base handler om at have ro nok i sig selv til bare at kunne sidde uden at have alle mulige projekter, men at være parat til at modtage barnet og give barnet det, som det lige har behov for.

HOLDING

Holding er at kunne opfange børnenes behov nu og her og kunne tage vare på dem, sådan at barnet ikke oplever et brud på sin tryghed. Man kan tage mindre og mindre hånd om behovet, efterhånden som barnet bliver tryk nok i sig selv til at kunne overkomme flere udfordringer. Så skal man gå fra at være rigtig god til bare at være 'god nok' som omsorgsgiver. Grundformen af holding er, at man holder det lille barn, så det ikke oplever stød eller slag, bump eller forskrækkelser. Pædagogerne gør det, når børn græder. Nogle gange kan de helt omfavne barnet med deres krop, så barnet oplever at være fuldstændig beskyttet, fuldstændig holdt om og taget sig af. Så kan barnet opleve, at verden er et godt, trygt og rart sted.